

NEMEK ÉS RASSZOK KÖZÖTTI GAZDASÁGI EGYENLŐTLENSÉGEK

SZÉCHENYI TERV

NEMEK ÉS RASSZOK KÖZÖTTI GAZDASÁGI EGYENLŐTLENSÉGEK

**Készült a TÁMOP-4.1.2-08/2/A/KMR-2009-0041 pályázati projekt keretében
Tartalomfejlesztés az ELTE TátK Közgazdaságtudományi Tanszékén
az ELTE Közgazdaságtudományi Tanszék,
az MTA Közgazdaságtudományi Intézet,
és a Balassi Kiadó
közreműködésével.**

A projekt az Európai Unió támogatásával valósul meg.

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszechenyiterv.gov.hu
06 40 638 638

MAGYARORSZÁG MEGÚJUL

A projekt az Európai Unió
támogatásával valósul meg.

ELTE TáTK Közgazdaságtudományi Tanszék

NEMEK ÉS RASSZOK KÖZÖTTI GAZDASÁGI EGYENLŐTLENSÉGEK

Készítette: Lovász Anna

Szakmai felelős: Lovász Anna

2011. június

NEMEK ÉS RASSZOK KÖZÖTTI GAZDASÁGI EGYENLŐTLENSÉGEK

7. hét

Készítette: Lovász Anna

Szakmai felelős: Lovász Anna

Olvasnivalók a jövő hétre

- Borjas 6. fejezet
- Rao et al. (2003)
- További ajánlott irodalom:
 - Sakellariou 2004
 - Kuhn–Weinberger 2006

Magyarország: Sik–Simonovits 2009

- Diszkriminációérzet felmérési eredmények összefoglalója és tesztelés
 - 2005: Egyenlő Bánásmód Hatóság
 - Sok panasz diszkriminációról → feltehetően gyakorlatban létező probléma
 - De: egyetlen számmal nehezen jellemezhető a diszkrimináció egy adott országban
- Cél: 3 módszerrel felmérni a mértékét

Sik–Simonovits 2009: módszertan

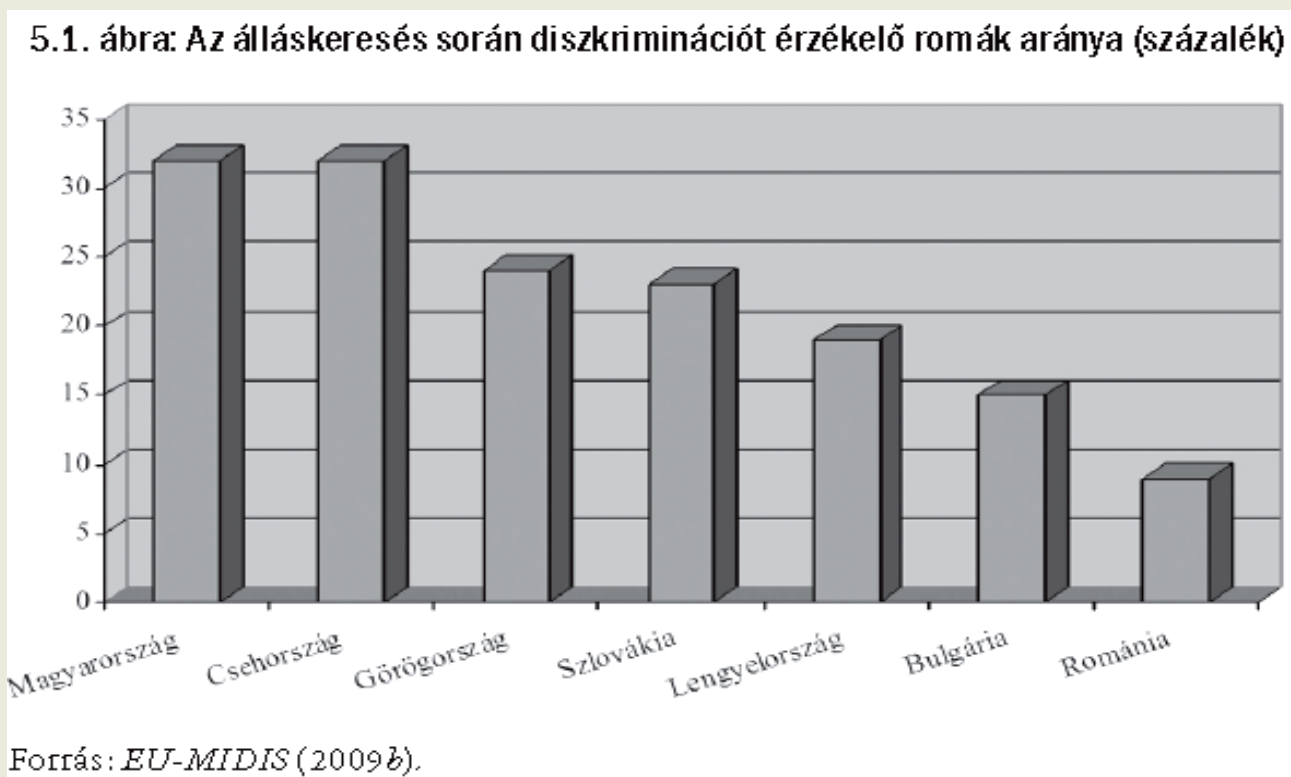
1. Diszkrimináció érzékelése felmérések révén
 - Probléma: 3 hatás keveredése (diszkrimináció elterjedtsége, társadalmi érzékenység, intézményrendszer működése)
2. Áldozattá válás esélyei (saját diszkriminációs tapasztalat) felmérés alapján
 - Probléma: válaszadók elrejtik/eltúlozzák élményeiket → alul/felül becslés
3. Kísérleti tesztelés – álláshirdetésekre jelentkezés alapján

Eredmények – érzékelés (perception)

- EU-MIDIS felmérés: 27 ország, 45 kisebbség
- Magyarországi roma válaszadók:
 - 90% érez nagyfokú származáson alapuló diszkriminációt
 - EU-ban 2. legmagasabb (1. helyen: észak-afrikaiak Olaszországban)
- Teljes magyar népesség: „azonos képzettségű és tapasztalatú álláskereső közül hátrányt jelent-e ha...”
 - 65% bőrszín (EU átlag = 42)
 - 67% kor (EU = 45)
 - 50% fogyatékoság (EU = 41)
 - 29% nem (EU = 22)
 - Kevésbé fontos mint EU átlagban: név, akcentus, vallás, megjelenés
 - Diszkriminációs mérceként nyilván nem pontos, de érdekes összehasonlítás. Hogyan értelmezhetőek a számok, különbségek?

Eredmények: diszkriminációérzet – EU-MIDIS

- Leginkább hátrányt szenvedő csoport országonként: romák

Mi mindent jelenthet ez az eredmény?

EU-MIDIS: bevándorlók diszkrimináció-érzete

5.1. táblázat: A diszkriminációérzet mértéke a „helyzet” függvényében a budapestiek (mint kontrollcsoport) és három migráns csoport esetében (százalék)

	Budapestiek	Határon túli magyarok	Kínaiak	Muszlimok
N	600	300	300	300
Munkahelykeresés	14	30	13	47
Munkahely	9	28	32	38
Iskola	6	28	17	12
Egészségügy	2	24	21	15
Bevándorlási hivatal	1	34	27	17
Rendőrség	7	9	26	10
Templom	0	0	4	5
Étterem, bár	7	9	34	20
Utca	5	9	51	21
Szomszédság	2	8	14	9
Bolt	4	5	33	19
Utazási eszköz	3	6	38	27
Kumulált diszkriminációérzet	17	71	88	65

Forrás: *Sik* (2009).

- **Kontroll:** budapestiek
- **Bevándorlóknál** magasabb érzet
- **Leginkább** munkahelyi

Mit jelenthet ez?
Empirikus problémák?

Eredmények: diszkriminációérzet – KSH

- 2008-as munkaerő-felvétel kiegészítő vizsgálata, 19–64 évesek
 - Kérdés: éreztek-e diszkriminációt álláskeresés illetve elbocsátás során származás, nem, kor, családi állapot, iskolai végzettség, egészségi állapot miatt?
- Eredmények:
 - 16% keresésnél, 8% elbocsátásnál
 - Leginkább: kor (6 és 3%), családi állapot (4 és 2%)
 - Férfiak gyakrabban emlegettek származás, nem, kor, családi állapot szerinti diszkriminációt
- Mint mérce:
 - Probléma: élet során, nem csak munkapiacon
 - végzettség/egészségi állapot termelékenységét befolyásoló tényezők, ezért nem munkapiaci diszkrimináció a figyelembevételük – de a válaszadást befolyásolták
 - Mérési hiba: válaszok rejtés/túlzás
 - Kontrollok hiánya

Eredmények: diszkriminációérzet – Tárki 2009

Az elmúlt 12 hónapban álláskereső/elbocsátás során, vagy munkahelyen tapasztalt-e diszkriminációt?

5.2. táblázat: A munkapiac legfontosabb csoportjainak diszkriminációérzete (százalék)

	Munkapiaci helyváltás diszkriminációérzet (aktív korúak)		Munkahelyi diszkriminációérzet (alkalmazottak)		Teljes munkapiaci diszkriminációérzet (alkalmazottak)	
	N	arány	N	arány	N	arány
Összesen	603	6	405	9	405	11
Nem						
Férfi		5	217	8	217	10
Nő		8	188	11	188	12
Szignifikancia (χ^2)		29	0,410			
Korcsoportok						
18-27 év		15	X	X	X	X
28-37 év		7	141	11	140	13
38-47 év		5	114	5	114	6
48-62 év		3	110	7	110	8
Szignifikancia (χ^2)		25	0,014			
Iskolai végzettség						
Legfeljebb nyolc osztály szakmunkásképző	84	13	X	X	X	
Középfok	209	6	150	9	149	
Felsőfok	202	7	134	11	135	
Szignifikancia (χ^2)	0,016	0,662	0,743			
Származás						
Roma	50	12	X	X	X	
Nem roma	551	6	386	10	386	

Keresésnél vagy elbocsátásnál nők, fiatalok, alacsony képzettségűek, romák nagyobb arányban érzékeltek diszkriminációt

Munkahelyi: nincs megfigyelés alkalmazott fiatalokról, alacsony képzettségűekről, romákról

Tesztelés – NEKI 2009

- Módszertan:
 - Álláshirdetések szövegének elemzése: diszkriminatív tartalom?
 - Telefonos tesztelés: 86 db állás, Budapest és Szabolcs-Szatmár megye
 - Sikeres teszt: aktuális állás, kompetens válaszadó, 1 kontroll és 2 kisebbségi tesztelő, kimenetelről adatok
 - Speciális végzettséget nem igénylő munkák (bolti eladó, felszolgáló, vagyonőr, telemarketinges, üzletkötő, irodai asszisztens, virágkötő)
 - Csoportok: nem (férfi), etnikum (roma), családi állapot (kisgyermekes), kor (45–54 éves) kombinációk
 - Felkészített tesztelők, beszélgetés során felfedik kisebbségi hovatartozásukat – hogyan?

Eredmények – tesztelés (NEKI 2009)

5.5. táblázat: A diszkrimináció mértéke nem, származás, kor és kisgyermekes életciklus szerint

	Sikeres tesztek (párosítások száma) (1)	Nincs diszkrimináció (2)	Diszkrimináció kisebbséggel szemben (3)	Diszkrimináció többséggel szemben (4)	Nettó diszkrimináció (százalék) (5)
Férfi-nő	54	31	16	7	17
Roma-nem roma	46	31	8	7	2
Középkorú-fiatal	43	25	13	5	19
Kisgyermekes-nincs kisgyermek	23	18	2	3	-4 %

- (1) Ahol mind a három (két védett tulajdonságú és a kontrolltesztelő nő) tesztelőre vonatkozóan van információ a tesztelés kimeneteléről és legalább egy tesztelőt a hátról nem utasítottak el.
- (2) Azonos módon (vagy egyaránt elutasították vagy egyaránt pozitívan fogadták, azaz személyes találkozóra hívták, vissza hívást ígértek, illetve önéletrajzot kértek) viszonyultak a védett tulajdonsággal rendelkező, illetve a kontrolltesztelőhöz.
- (3) Csak a férfi, a roma, a középkorú, illetve a kisgyermekes nevelő tesztelőt utasították el.
- (4) Csak a női, a nem roma, a fiatal, illetve a kisgyermekes nem nevelő tesztelőt utasították el.
- (5) Számítása: $[(\text{diszkrimináció a kisebbséggel szemben}) - (\text{diszkrimináció a többséggel szemben})] / (\text{sikeres teszt}) \times 100$.

Férfiak és középkorúak szenvednek hátrányt, a romák és kisgyermekesek esetében nincs szignifikáns hatás – mit jelent ez az eredmény? Milyen problémák vannak?

Eredmények – tesztelés (NEKI 2009) (folyt.)

5.6. táblázat: A beszélgetés kimenetele az álláskereső tulajdonságai szerint (százalék)

	Személyes találkozó	Visszahívás, önéletrajz, adatbázis	Elutasították	Összesen
Nem roma nő (N = 68)	61	18	21	100
Roma nő (N = 26)	62	15	23	100
Roma férfi (N = 25)	44	32	24	100
Kisgyermekes nő (N = 23)	57	26	17	100
45 éven felüli nő (N = 21)	52	33	14	100
45 éven felüli férfi (N = 25)	38	15	46	100
Összesen (N = 188)	54	22	24	100

Szignifikancia (χ^2) = 0,195.

- Kombinált csoportcellák kimeneteleinek összegzése nem veszi figyelembe az állástípusokat, munkáltatókat
- Probléma: nincs nem roma férfi, kisgyermekes férfi, nem kisgyermekes nő? → Referenciakategóriák?

- A nőket gyakrabban hívták személyes találkozóra, roma és 45 fölötti férfiakat a legkevesebbszer
- A 45 fölötti nőktől és a roma férfiaktól gyakran CV-t kértek
- A 45 fölötti férfiakat utasították el leginkább

Eredmények – tesztelés (NEKI 2009) (folyt.)

- Nyílt elutasítás: munkáltató egyértelműen kimondja, hogy a tulajdonság az ok
- Rejtett elutasítás: nem mondja ki, de a viselkedése megváltozott a kisebbségi hovatartozás felfedése után (hangnem, sóhaj, szünet stb.) – objektív?

5.7. táblázat: A beszélgetés kimenetele az álláskereső tulajdonságai szerint, 2009-ben (százalék)

	Személyes találkozó	Visszahívás/ önéletrajzot kérik	Rejtett elutasítás	Nyílt elutasítás	Összesen
Nem roma nő (N = 68)	61	18	15	6	100
Roma nő (N = 26)	62	15	15	8	100
Roma férfi (N = 25)	44	32	16	8	100
Kisgyermekes nő (N = 23)	57	26	0	17	100
45 éven felüli nő (N = 21)	52	33	10	5	100
45 éven felüli férfi (N = 25)	38	15	12	35	100
Összesen (N = 188)	54	22	12	12	100

Szignifikancia (χ^2) = 0,036.

- Kisgyermekes nők: csak nyílt elutasítás
- 45 fölötti férfiak: átlag 3-szorosa a nyílt elutasítások száma
- Romák: inkább rejtett

Eredmények – tesztelés, 2006

- Korábbi eredmények ellentmondóak:
 - Romák kevesebb találkozó/visszahívás
 - Roma nőknél inkább rejtett elutasítások
 - Roma férfiak nyílt elutasítása volt a legmagasabb
- Magyarázat?

5.8. táblázat: A beszélgetés kimenetele az álláskereső származási-nemi csoportja szerint, 2006-ban (százalék)

	Személyes találkozó	Visszahívás/ önéletrajzot kérik	Rejtett elutasítás	Nyílt elutasítás	Összesen
Roma férfi (N = 88)	59	9	14	18	100
Nem roma férfi(N = 88)	65	10	11	14	100
Roma nő (N = 88)	57	11	21	11	100
Nem roma nő (N = 87)	69	9	16	6	100
Összesen (N = 351)	62	10	15	12	100

Forrás: *Otlakán és szerzőtársai, 2006.*

Sik–Simonovits (2009): összegzés

- Eredmények
 - Felmérések, érzékelés: romák egyértelmű diszkriminációérzete, változó eredmények
 - Tesztelés: női állások, nőket és fiatalokat preferálják a munkáltatók ilyen pozíciókban
- Problémák
 - Módszertan leírása nem egyértelmű
 - Kimenetel mérőeszközei: szubjektív, elemzők befolyásolhatják az eredményt
 - Referenciakategóriák hiánya
 - Hasonló tesztpárosok: beszélgetés során biztos, hogy hasonlóak?
 - Felfedés módja: válaszadást befolyásolhatja
 - Nem reprezentatív:
 - Szűk foglalkozások: női többségű állások
 - Nagyon kicsi mintaszám

Kísérletek: játékok – Fershtman–Gneezy 2001

- Különböző játékok, amelyekben a résztvevők név alapján egyértelmű etnikumú ellenfelekkel szembeni viselkedését figyelik
 - Ashkenazi (A: európai, amerikai) vagy keleti zsidók (E: ázsiai, afrikai, alacsonyabb életszínvonal, előítéletek)
 - Ellenfél etnikuma: véletlenszerű párosítások
- Diszkriminál-e egymás ellen a két csoport?
 - Van-e különbség a stratégiákban az ellenfél etnikuma szerint?
 - A saját csoportjukat preferálják, vagy egy csoport ellen szisztematikusan diszkriminál mindenki?
 - A diszkrimináció ízlés alapú, vagy statisztikai?
 - Pontos-e ez a megítélés (sztereotípia)?

Fershtman–Gneezy 2001: módszertan

- Résztvevők:
 - 966 izraeli BA hallgató
 - Haifa+AC Tel Aviv (2. játékos), Tel Av.U. (1. játékos)
 - Névlistákról tipikus A vagy E nevű, nők és férfiak (köztudottan felismerhető az etnikum)
 - Véletlenszerűen összepárosítva
- Játékok menete:
 - Ugyanaz a játékvezető, egyetemenkénti körök
 - Játékosok döntései, kifizetések bizalmasak
 - játékvezető előtt is ismeretlenek a játék végéig
 - Kérdőív: nem, születési hely

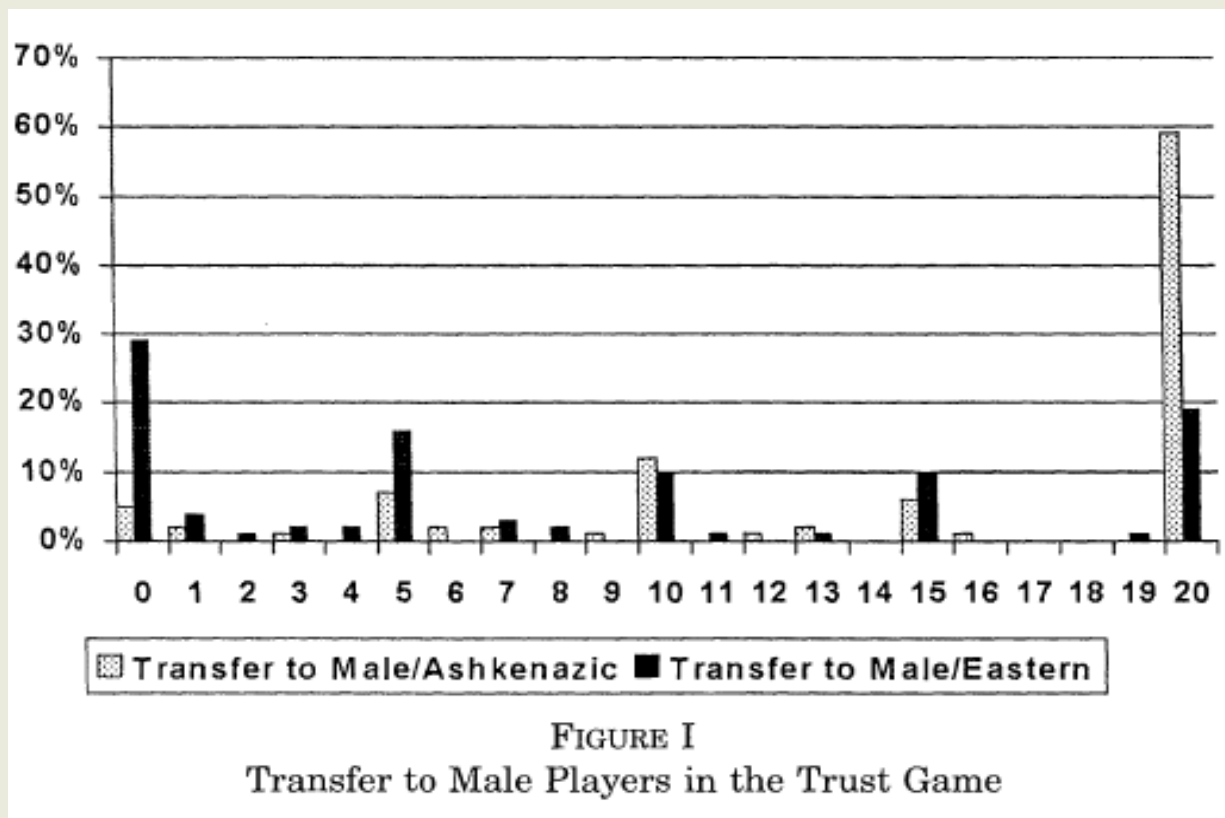
Fershtman–Gneezy: 1. játék – bizalom

- Gazdasági tranzakciók fontos eleme a *bizalom*
- Játék menete:
 - 1. kör:** 1. játékos kap egy játékleírást, a párja a nevét, és 20 NIS-t (pénz)
 - Eldönti és leírja egy papírra, a nevével együtt, hogy mennyit küld a 2. játékosnak
 - a játékvezető megtriplázza a küldött összeget
 - 2. kör:** 2. játékos is megkapja a leírást, a párja nevét és döntését, és a neki küldött összeget
 - Eldönti, hogy mennyit küld vissza az 1. játékosnak
 - A játékvezető megnézi a döntést, és kifizeti az 1. játékosnak is

Bizalom-játék

- Az együttműködés maximalizálja a kifizetést:
 - Ha 1. játékos bízik a 2. játékosban, a teljes összeget küldi
 - Ha a 2. játékos becsületes, megosztja az összeget
 - Ha 1. játékos nem bízik a 2. játékosban, semmit/keveset küld
 - Ha a 2. játékos megsértődik, megtartja a teljes összeget
 - Játék tipikus kimenetele eddigi (nem csoportonkénti) kutatásokban: 1. játékos pozitív összeget küld, 2. játékos gyakran még többet küld vissza
- Van-e különbség az 1. játékosok stratégiájában az ellenfél etnikuma szerint?

Bizalom-játék eredmények, férfiak

- Egyértelmű etnikai különbségek: E-knek sokkal kevesebb pénzt küldenek az 1. körben
 - A-knak 60% az egész összeget küldte, E-knek csak 20%
 - 30% semmit sem küldött az E-knek
- Etnikai diszkrimináció

Bizalom játék, férfiak (folyt.)

- Mindenki a másik csoporttal szemben előítéletes vagy mindenki az E-kkel szemben (szisztematikus előítélet)?

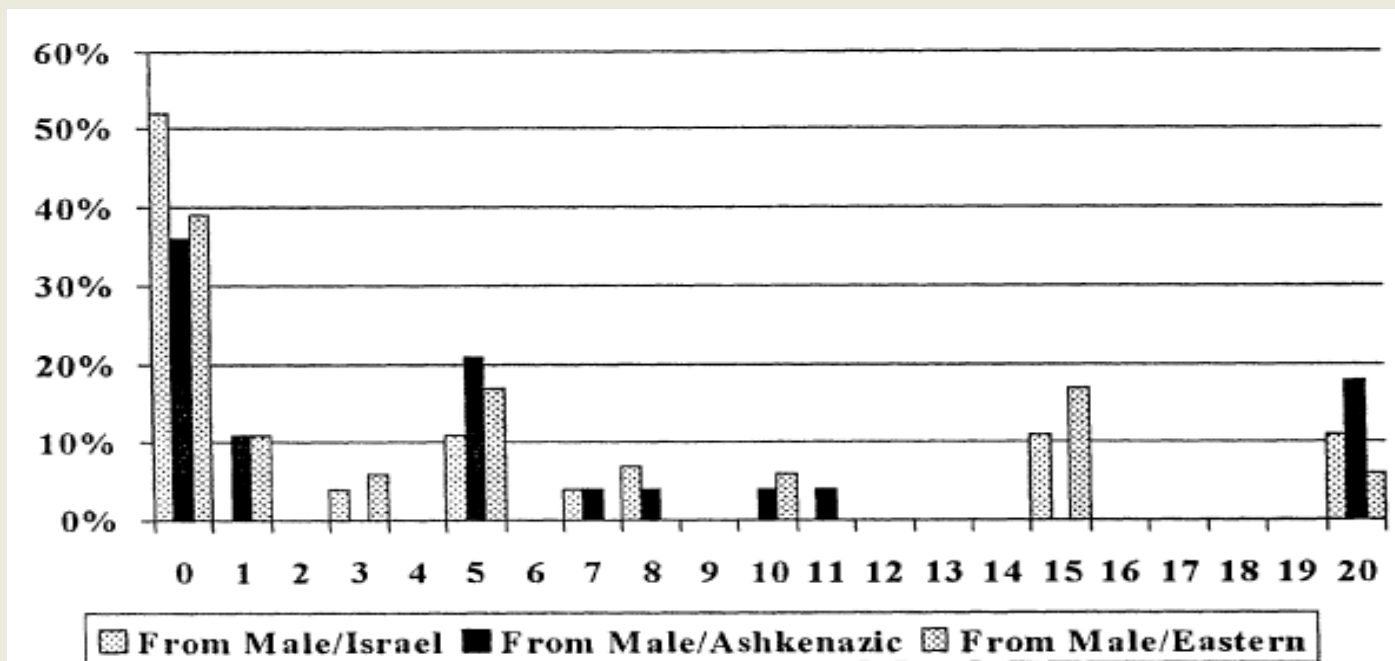

FIGURE IIIb

Transfer to Male/Eastern by Males According to Origin in the Trust Game

- Nincs szignifikáns különbség az 1. játékos etnikuma szerint: mindenki az E-kben bízik kevésbé
- Még az E-k is: annyit hallották, hogy elhiszik?

Bizalom játék, férfiak (folyt.)

- Van-e alapja az előítéletnek: különbözött-e átlagosan a 2. játékosok által küldött összeg etnikumuk szerint?

TABLE II
AVERAGE AMOUNT RETURNED BY MALES ACCORDING TO ETHNIC BACKGROUND AND
THE AMOUNT THEY RECEIVED FROM PLAYER A

Amount given by Player A	5	10	15	20
Average returned by Ashkenazic male	1.8	13	17.2	24.3
Average returned by Eastern male	2.8	14.2	16.7	23.1

- Nincs szignifikáns különbség a visszaküldött pénzmennyiségek között
- Nem statisztikai diszkrimináció
- Vagy ízlés alapú diszkrimináció, vagy téves elvárások (sztereotípiák) alapján racionális döntés

Diktátor-játék

- Ízlés alapú vagy sztereotípiá (megbízhatatlanság) alapú diszkriminációról van szó?
 - 1. kör mint a bizalom játékban: 1. játékos eldönti, hogy mennyit küld a 2. játékosnak
 - Nincs 2. kör: 1. játékos megkapja a részét, 2. játékos a küldött összeg háromszorosát
 - 2. játékosnak nincs szerepe/döntése
 - Optimális döntés: semmit sem küldeni, de eddigi kísérletekben általában küldtek valamit (igazságosság)
 - 2. játékos viselkedésére vonatkozó sztereotípiának nincs szerepe az 1. játékos döntésébe
 - Ha mégis diszkriminálnak az E-k ellen, az ízlés alapú diszkriminációra utal, nem a bizalom hiányára

Diktátor-játék: eredmények, férfiak

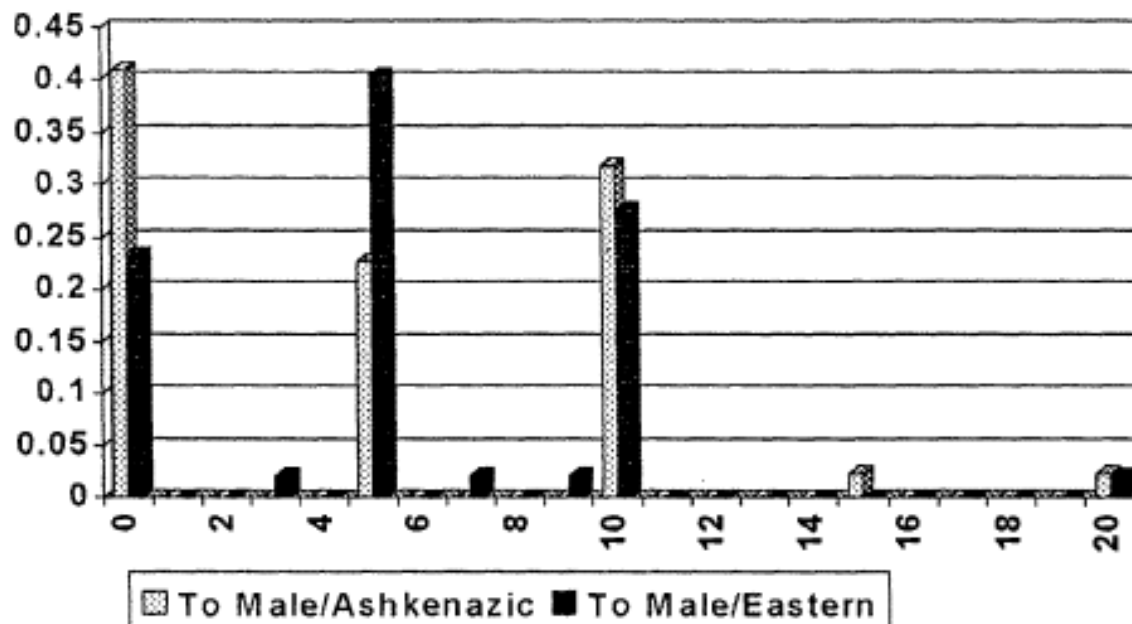

FIGURE IV

Transfer by Males to Males According to Origin in the Dictator Game

- Átlagosan hasonló összeget küldtek mind a két csoportnak
- Eloszlás különböző: E-k 0 vagy 10, A-k inkább 5-öt kaptak
- 1. játékos etnikuma szerint nincs jelentős eltérés
- Nem ízlés, hanem (hibás) sztereotípa alapú diszkrimináció a bizalom játékban

Ultimátum-játék

- Gyakran hangoztatott sztereotípia: E-k fontosnak tartják a becsületüket, és hevesen megtorolják, ha igazságtalanul bánnak velük
 - 1. kör: mint bizalom játék, 1. játékos dönt a küldendő összegről
 - 2. kör: 2. játékos eldönti, hogy elfogadja-e az ajánlatot, vagy nem (mindenki 0-át kap)
 - Optimum: 1. játékos kis összeget küld, 2. elfogadja
 - Eddigi eredmények: 1. nem túl kicsi összeget küld, 2. néha visszautasítja a kis összegeket
- Van-e etnikai diszkrimináció? Ha 1. játékosok félnek az E-k feltételezett haragjától, akkor ők átlagosan többet kapnak

Ultimátum-játék: eredmények, férfiak

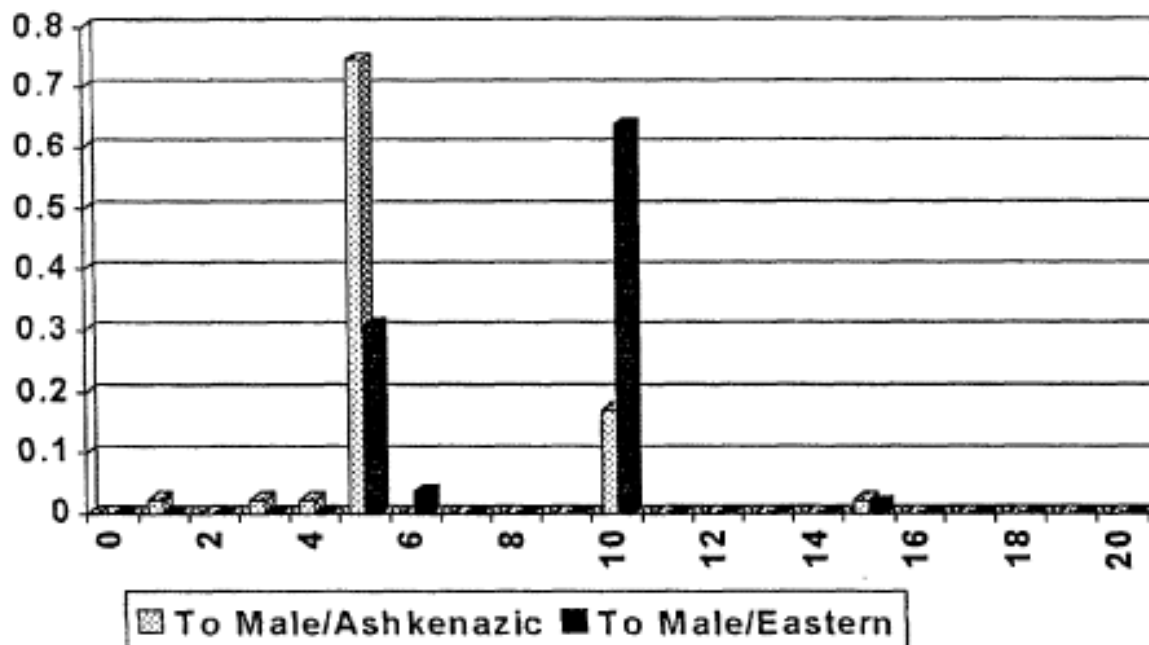

FIGURE V

Transfer by Males to Males According to Origin in the Ultimatum Game

- E-k átlagosan magasabb összegeket kapnak – pozitív etnikai diszkrimináció: sztereotípiák miatt
- Nincs alapja: E-k nem utasítottak vissza többször ajánlatot, mint az A-k

Játékok eredményei – nők

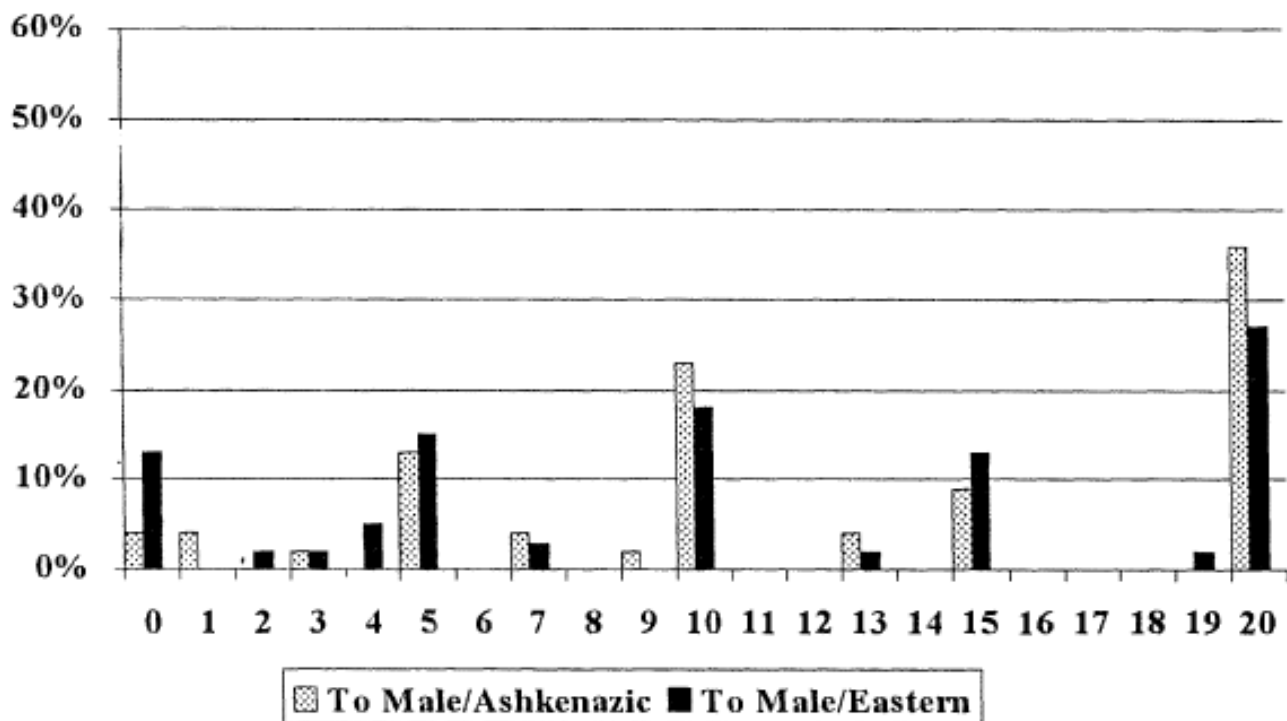

FIGURE VII
Transfer from Females to Male/Ashkenazic and Male/Eastern in the Trust Game

→ A női játékosok nem diszkriminálnak az E-k ellen

Antonovics és sz.társai 2003: The Weakest Link

- A leggyengébb láncszem tévé-vetélkedő adatai alapján:
 - Diszkriminálnak-e a játékosok nem vagy rassz alapján?
 - Ha igen, milyen diszkriminációs modell magyarázza a viselkedésüket: preferenciaalapú, statisztikai, vagy stratégiai (stratégiai döntésekben a csoportbeli hovatartozás lehet az együttműködés alapja. Holm (2000): játékokban gyakran nemek alapján közreműködés)?
- Játék menete:
 - Első körök: a játékosok együttesen növelik a nyeremény összegét, általános ismeretekre vonatkozó kérdések
 - Minden kör végén kiszavaznak egy játékost
 - Az utolsó körben a két maradék játékos megküzd az összegyűlt nyereményért

The Weakest Link – módszertan

- A játékosok szavazói döntéseit vizsgálják feltételes logit modellek alapján
- A szavazó és a szavazatot kapó játékos tulajdonságait is figyelembe vehetik
- Előnyök:
 - Van egyéni termelékenységi mérce: a helyes válaszok aránya
 - Tudjuk, hogy mik a játékosok által megfigyelt tulajdonságok, ezért kevésbé gond az OVB
 - a többi játékos szavazataihoz lehet hasonlítani a döntéseket a további nem megfigyelt tulajdonságok szűrésére: pl. ha azt vizsgálják, hogy A miért szavazott B ellen, kontrollálnak a B ellen szavazók arányára
 - A diszkrimináció eredetét is tudják vizsgálni: pl. ha statisztikai, akkor a teljesítményben látható-e a csoportok között különbség?
- Hátrányok, korlátok?

The Weakest Link – eredmények

Characteristics of Other Contestants	Females Only			
	Daily Show		Weekly Show	
Male	0.433*	(0.164)	0.538*	(0.224)
Percent Correct	-2.667*	(0.470)	-2.913*	(0.506)
Weakest Link	0.305	(0.242)	0.429	(0.283)
Strongest Link	-0.016	(0.342)	0.275	(0.510)
Black	-0.145	(0.292)		
Same Race	-0.189	(0.291)		
Observations	222		111	

Characteristics of Other Contestants	Males Only			
	Daily Show		Weekly Show	
Female	-0.099	(0.150)	0.084	(0.210)
Percent Correct	-2.018*	(0.410)	-2.754*	(0.488)
Weakest Link	0.085	(0.234)	0.354	(0.263)
Strongest Link	-0.596	(0.352)	-0.728	(0.746)
Black	0.199	(0.308)		
Same Race	-0.201	(0.309)		

The Weakest Link – összegzés

- Nincs a férfiak nők elleni vagy a fehérek feketék elleni diszkriminációjára utaló bizonyíték
 - A korai körökben a nők diszkriminálnak a férfiak ellen
 - Jelentős: egyező teljesítményű férfi és női játékosok esetében (3 férfi, 3 nő) annak az esélye, hogy egy nő egy adott férfi ellen szavaz 23,3%, míg annak, hogy egy adott nő ellen szavaz 15,1%.
 - Az adott viselkedés csak a preferencia-alapú diszkriminációs modellel egyeztethető össze
 - Ellentmond az eredmény az általános eredménynek, mely szerint van diszkrimináció a nők és feketék ellen?
- Nem: itt nincs statisztikai különbség a csoportok teljesítményében, ezért ebben a játékban nincs statisztikai diszkrimináció. Ez alapján az általában mért munkapiaci diszkrimináció valószínűleg statisztikai eredetű